

Vlagyimir Majakovszkij

SZERGEJ JESZENYINNEK

E világról,
mint mondják,
a másvilágra költözött.

Hideg űr ...
Repül,
a csillagok közt utat vág.

Ott nem kap előleget,
se sört.

Józanság.
Nem, Jeszenyin,
ez
nem gúny, szavamra.

Bánat fojtogat —
nem kacagás-vágy.

Látom:
bár felmetszett karja zavarja,
lóbálja
saját
csontjai zsákját.

Hagyja abba!
Hallja!
Ezt a bolondot!

Nem bánja,
hogyan arca
halálos
kréta-korong?

Hisz ön
sok olyan
cifrát mondott,
amilyet
e földön
senki se mond.

Miért?
 Mi végett?
 Felmorzsol a kétely.
 Kritikushad dünnög:
 A vétkes, tiszta sor,
 ez...
 meg az...
 s hogy meggyült
 a baja a közönséggel,
 s a legfőbb bűnös
 a sör meg a bor. —
 Mondják,
 ha nem a bohémek
 vonzzák,
 de az osztály,
 az osztály használ,
 s nem jut ide.
 Az osztály,
 ha szomjas,
 kvászt iszik most már?
 Az osztály szeszt iszik —
 ő se hülye.
 Mondják:
 bár lett volna
 Önön a „Strázsa” szeme —
 tartalomtól
 duzzadna
 eszmék ormain.
 Verssort
 naponta
 százsorszám
 ihlène,
 kimerítően
 és hosszan,
 mint Doronyin.
 Ha megvalósult volna
 e képtelen
 ötlet,
 hamarabb pusztul el,
 állíthatom.
 Mégis jobb annak,
 akit a vodka öl meg,
 mint kit az unalom!

Nem magyarázza
 se kötél,
 se bicska,
 hogy Önt miért
 vesztettük el.
 Talán
 ha akad
 az Angletterre-ben tinta,
 ereit akkor
 nem vágja fel!
 A sok utánzó tombolt!
 Hogy volt!
 Seregestül fogják
 magukra
 a kést.
 Miért termeljünk
 többet
 az öngyilkosokból?
 Fokozzuk
 inkább
 a tinta-termelést!
 Nyelvét
 a foga
 örökre
 elrekeszte ezennel.
 Önt misztériumokba
 burkolni
 félnék.
 A nép,
 e nyelvt teremő-mester
 gyászolja
 zengőszavú,
 borissza segédjét.
 És hozzák
 a gyászversek törmelékeit,
 régi
 temetésekről
 mentették át,
 a sírhantra
 hülye rímek
 fejfáját verik —

így kell-e
tiszteelni
a költői vénát?
Önnek
emlékművet sem öntöttek még.
Hol
a zengő bronz,
a gránit-csodák?
De az emlék rácsaihoz
máris
odacipelték
az ajánlások
s emlékezések ganaját.
Az Ön nevét
szipogják zsebkendőkhöz,
az Ön szavát
köpködi Szobinov bögve,
satnya nyírfa alatt
mereng a halálon —
„Nincs szó, ó jaj,
ba-ha-rátom,
se só-ó-ó-haj...”
Ejh,
beszélni nem így kell
ezzel a
Leonyid Lohengrinicssel!
Botrányt kell csapni most,
rettenetesen:
— A vers-dagasztásból
legyen
elég!
Teremtsük le,
hogy
belesüketüljenek,
a nagyanyjuk
s anyjuk
jóságú istené!
Ettől szétfutna
e tehetségtelen banda,
sötét
vitorlaként
duzzadó kabátban,

ettől
Kogan is
szanaszét szaladna,
s bajsza pikájára
tűzne
mindenkit bátran.
A mocskok egyelőre
alig kevesebb —
csak győzzük
a munkát —
oly iszonyu sok.
Alakítsuk
át
előbb az életet,
azután —
jöhetnek a dicshimnuszok.
Nehéz a tollnak
ez a kor,
de mondjátok,
ó,
nyomoronc nyomorultak:
melyik nagy ember,
hol
és mikor
vágott a
könnyebb
és kitaposott útnak?
A szó
az emberi erő
hadvezére.
Rohamra!
Mögöttünk robbanjon
az idő
ágyúgolyója!
A múlt felé
a szél
vad szenvedélye
csak csapzott hajunkat
sodorja!
Bolygónkon
a jókedvhez
a fölszerelés kevés.

De a jövő
 talajából
 örömöd
 kitépheted.
 Ebben az életben
 meghalni
 nem nehéz.
 Élni az életet
 sokkal nehezebb.

(Eörsi István fordítása)

Majakovszkij minden bizonnyal harsány kacajra fakadna, ha azzal gyanúsítaná ezt a versét, hogy szép. Talán meg is sértődne, és öblös hangon követelné a bizonyítást. Hiszen ő nem szép verset akart írni, hanem pontos és jó szöveget. Hozzászólásnak szánta egy nagy jelentőségű nyilvános vitában, így hát hatásosan és árnyaltan akarta kifejezni álláspontját. A szépség csupán hozzászólásának élet tompánát, semmire sem kötelező hangulatokban oldaná fel azt, amit félreérthetetlenül le akart szögezni.

És mégis szép ez a vers — de annyi más műalkotáshoz hasonlóan csak metaforikus értelemben. Mindenekelőtt morálisan szép, mint valami hősi cselekedet, amelyben egy teljes személyiség legértékesebb vonásai sűrűsödnek össze. Dugovics Titusz öngyilkossága például nem volt szép a szó esztétikai értelmében, mégis annak mondjuk, mert tetszik a szuverenitása, az a magától értetődő gesztus, amellyel egy magas eszméért a legnagyobb áldozatot is vállalta. Viszont semmilyen értelemben sem szép annak az amerikai matrónának az önkéntes halála, aki-ről Heine számolt be: az illető napfényes időben az árbo césáról a tengerbe vetette magát, „Jackson admirálistért halok meg” — felkiáltással. Ebből a tétből hiányzott a szükségszerűség mozzanata, és ezért nevetésre gerjeszt, nem csodálatra.

Láthatjuk: az öngyilkosságok objektíve különböznek egymástól; ez azonban nem mindig nyilvánvaló. A nagyközönség sokszor csak a tragikus véget látja, és nem tudja elválasztani a groteszk mozzanatoktól a fenségesektől. Így történt Jeszenyin öngyilkosságának esetében is: a költő mítosza, talajvesztettségének, fokozatos lezüllesztésének híre, a vérrel írt búcsúvers romantikája, a roppant veszteség tudata, az egymásnak ellentmondó vélekedések és indulatok alaklatlanul kavargotak a leve-

gőben. Majakovszkij nagy tette az volt, hogy szuverénül ítélte meg Jeszenyin halálát, függetlenítette magát a siralmaktól és alkodásuktól, és felismerte, hogy nem komédiával és nem is tragédiával, hanem tragikomédiával áll szemben. Erre a szuverenitásra épül fel a költemény metaforikus értelemben vett szépsége.

Képzelnék csak el, hogy valamelyik nagyra becsült és tehetséges költőnk öngyilkos lesz, mire egyik kollégája a nekrológ-zuhatag kellős közepén verset tesz közzé, amelyben megkockáztatja azt a feltevést, hogy talán csak tinta hiányában vágta fel az ereit, mivel mindenáron verset akart írni. A hatás leghatatlannal volna: az ország valamennyi olvasónak álcázott filisztere tiltakozna, amiért a kegyelet kötelező érzését ilyen cinikusan megcsúfolták. Azok is dühöngnének, akik egyébként rossz néven vették a nagy halottól, hogy megölte magát. Elvégre a komoly dolgokról komolyan illik beszélni. Feltehetően az ifjúság érzelmi nevelésének szempontjai is szőnyegre kerülőnének. Még szerencse, hogy a szerkesztők, felmérve a várható hatást, le sem közölnék a verset, természetesen a szerző érdekében.

Pedig Majakovszkij költeményének írása közben korántsem volt hiány a komolyságnak. *Hogyan készül a vers?* című tanulmányából tudjuk, hogy „csaknem három hónapig, napról napra visszatértem ehhez a témához, és semmi okosat nem bírtam ki-gyánítani. Elkékült arc, vízvezetékcső meg más efféle badarság kísértett unós-untalan. Három hónap leforgása alatt egyetlen sort sem ötlöttem ki.” Pedig azonnal felismerte, hogy Jeszenyin halálának romantikus módja és vérrel írott búcsúverse „éppen mint vers hány ingadozót fog hurokhoz és revolverhez juttatni. És tudtam, hogy ennek a versnek a hatását semmi, de semmi-féle elemzés meg újságcikk nem semlegesítheti. E vers ellen verssel, mégpedig csakis verssel lehet és kell szembeszállni.” Meg kellett tehát sértenie az úgynevezett közvéleményt, amely félműveltsége, valamint szilárd erkölcsi alapja (vagyis: szervezett nyárspolgári maradisága) folytán feljogosítva érzi magát, hogy ítélkezzen eleveken és holtak felett.

Ezt a célkitűzést említett tanulmányában Majakovszkij kedvenc esztétikai műszavával „társadalmi megrendelés”-nek nevezte. Minden mű előfeltetele, hogy az alkotó megértse a társadalmi megrendelést. A Jeszenyint öngyilkossága miatt ostromolt versekről szólva Majakovszkij megemlíti, hogy ezek szerzői „sebbel-lobbal igyekeztek a rosszul felfogott társadalmi

megrendelést teljesíteni, célkitűzésük és technikájuk közt semmi összefüggés nincs...” Láthatjuk: a versírást a költő a termeléshez hasonlítja, és valamennyi műszavával — társadalmi megrendeléssel, technikával vagy a szintén oly nagy előszere- tettel használt félkészárúval, és a többiekkel — arra törekszik, hogy kiragadja a művészetet a szépség körülkerített birodalmá- ból, és összefüggésbe hozza a többi társadalmi tevékenységgel. Egyben a versírás folyamatának szervez. egységét is érzékeli. Alapkövetelmény, hogy a társadalmi megrendelés és a technika kölcsönösen megfeleljen egymásnak.

A Jeszenyin-vers esetében azért volt különösen bonyolult a „társadalmi megrendelés”, mert úgy kellett neveltségessé és lehetelenné tenni egy tragédia összes divatosan romantikus stilizált vonását, hogy azért érezni lehessen: igazi tragédia történt, hiszen nagy tehetségű ember pusztult el értelmetlenül. A költőnek tehát egyesítenie kellett a bökverset a siratóénekekkel. Ilyen feladattal még senki sem nézett szembe. Fel kellett függesztenie a vers írása közben (és utolsó éveiben máskor is, egyre gyakrabban) világtörténelmileg százszor jogosult, egyértelmű pátozást, hogy egy önmagában ellentmondó érzés- és gondolat- komplexumot megrázóan, egyszerűen „cinikusan” is kifejez- hessen. Az ellentmondást aktív, forradalmi indulat fogja össze.

Ez az indulat és a benne rejlő roppant mozgástér teszi „szép- pé”, pontosabban: jóvá, igazgá, felejtethetlen esztétikai élmény- nyé a *Szergej Jeszenyinnek* című verset. Majakovszkij nagy és tudatos művészzel egyensúlyoz a végletek között, és mindig ügyel arra, hogy ezek — a gyász és a gúny — dialektikusan át- hassák egymást. Itt kell keresnünk a vers „titkát”.

A gyásznak és a gúnynak, a bökversnek és a siratóénekeknek az összeforrasztása szerfölött bonyolult technikát kíván. Szeren- csére a költő felment bennünket az aprólékos, szóról szóra ha- ladó elemzéstől. Ő maga cselekszi meg ezt helyettünk tanul- mányában: gondosan megmagyarázza, hogy miért épp azt a rit- must, rimet, szót választotta, amelyet a végleges szövegben ol- vashatunk. Elénk tárja variánsait, és meggyőző bennünket arról, hogy mindenütt az egyedül helyes megoldást találta meg. Ezek a megoldások többnyire elválaszthatatlanok az eredeti nyelv kö- zegétől, és a magyar szöveg boncolója műlhatatlanul nem a költő, hanem a műfordító teljesítményéről szólna: ugyanis egy vers tartalma, szerkezete, de még a formája is áttehető egy másik nyelvre; technikáját azonban újra kell teremteni, és a szerző magyarázatai a műhelybe vezetnek. Hány szükségszerű

fordítói kudarcra derülne fény, ha ide követnének a költőt! Pé- dául: Majakovszkij éppen gunyorosan groteszk mondandója ér- dekében gyakran használ kancsal rímeket: a fordítónak ezek egy részéről le kell mondanja, mert ami az eredetiben szelle- mesnek hat, azt a fordított szövegben egyszerű ügyetlenségnek érezhetik. Mindazonáltal egy orosz nyelvhez nem kötött példá- val érzékeltethetem, hogy milyen tudatosan és eredetien alkal- mazta a költő a „technikát” a „társadalmi megrendelés” szol- gálatában. Fordítással kapcsolatban szövevé tették, hogy az ettől Kogan is szanaszét szaladna” kifejezés nem szerencsés. Szanaszét csak többen szaladhatnak, Kogan pedig egyetlen szem- mély, nagy tekintélyű irodalompolitikus a húszas években. Ma- jakovszkij azonban más véleményen volt: „Kogan ily módon egy gyűjtőfogalom szemléleti sémájává változik, ami lehetővé teszi számára, hogy szanaszét szaladgáljon, bajsza pedig pikává alakul át, és hogy ez még valószínűbb legyen, körülötte hever- nek azok, akiket pikájával átdőfött.” Valóban: Kogan nagyon sok van, és ezt a költő egyetlen zseniális „szanaszét”-tel fejezi ki megáfolthatatlanul.

Visszatérve a vers egészéhez: a feladat ellentmondásos volta és az alkotói módszer tudatossága Majakovszkijt vaskövetkeze- tességgel vezette el legfőbb költői eszközhöz: a csattanóhoz. A csattanó manapság nem túl népszerű: intellektualitást felté- telez, pontosan körülhatárolt, eredeti gondolatot, sőt: határozott, kritikus állásfoglalást is. Minél nehezebben tekinthető át egy korszak, annál csalogatóbb a kísértés, hogy a „savanyú a szőlő” bölcsességével ne vállaljuk ezt az alapállást. A költőt el- mosódottabb hangulatok vonzzák, bonyolultabb, szavakkal már szinte ki sem fejezhető életerzések, melyek kavargó képekbe és tarka látomásokba öltöznek. Majakovszkij forradalmibb kor- szakban élt, könnyebben ki lehetett venni az embereket és tá- borokat elválasztó lövészárkok éles vonalát, tehát jobban lehet- tett használni a csattanót, a költészetnek ezt a látcsöves puská- ját. Természetesen nem lehet mindent a kor számlájára írni: Majakovszkij a maga korában is meglehetősen egyedül állt ez- zel a módszerrel az impresszionisták, a formalisták és a primi- tív dörgedelmes forradalmár-versifikátorok között: más rész-ről ma sem elképzelhetetlen a pontos, epigrammatikus, poenti- rozó stílus.

Majakovszkij a *Szergej Jeszenyinnek* című versében bebizo- nyította, hogy a csattanó — a közfelfogással ellentétben — nem primitív eszköz; a lehető legbonyolultabban is lehet élni vele.

Nála a poének még módszerükben is eredetiek. Különböznek Goethe objektív humorától és Heine szubjektív ironiájától is. Goethénél az epigrammák végén magának a tárgynak és gondolatnak a valódi természete arat váratlan diadalt, Heine pedig rendszerint azt a hangulatot űti agyon a vers végén, amelyet ő maga teremtett meg. Majakovszkij ebben a versben arra kényszerül, hogy a bökvers és a siratóének ellentétes hangulatait egymással üttesse agyon. Ez szeszélyesen szubjektív gondolati bakugrásokra készíti, a negyedik sorok csattanói rendszerint ellentétes vagy legalábbis nagyon váltakozó töltésűek, de a két véglet egyensúlyának követelménye eleve és állandóan ismétlődő módon objektív kereteket teremt a merész szökdelés számára. Természetesen Heine szubjektivitása is a megszabott, objektív keretek között csapong, de a rövidebb lírai versekben többnyire csak az utolsó sornál rajzolódik ki ez a határ; a hosszabb politikai satírákban pedig az azonos töltésű csattanók egymást erősítik fel. Majakovszkij viszont a végletekkel labdázza állandóan visszatér az egyensúlyi helyzetre, hogy aztán ismét kimozduljon onnan. A folyvást megsértett és folyvást helyreállított egyensúlynak ez a dinamikája teszi olyan elevenné és nyugtalanítóvá — filiszteri szemszögből bosszantóvá — ezt a költeményt.

Már az első négy sor jelzi a szerkezeti elvet:

*E világról,
mint mondják,
a másvilágra költözött.*

„Mint mondják”, tehát ezt a másvilágot azért nem kell komolyan venni.

*Hideg űr ...
Repül,
a csillagok közt utat vág.*

Tragédia szele, a csillagok közt szabadon közlekedő ember nagyságának érzékeltetése.

*Ott nem kap előleget,
se sört.
Józsanság.*

Félreérthetetlen utalás Jeszenyin tivornyázásaira, állandó rézségességére és ebből fakadó még állandóbb pénzzavaraira. A hideg űr, a csillagok közt suhanó nagy ember képzelete megemmi-sül, profanzálódik, de csak egy pillanatra:

*Nem, Jeszenyin,
ez
nem gúny, szavamra.
Bánat
fojtogat —
nem kacagás-vágy.*

Elhiszem neki. A sör és az előleg emlegetése csak keserű tréfa, melyet elsőpör az iszonyú halál tudata.

*Látom:
bár felmetszett karja zavarja,
lóbálja
saját
csontjai zsákját.*

Íme az első egyensúlyi állapot. Groteszk információ a halál módjáról: Jeszenyin felvágta az ereit, majd felakasztotta magát — de ez a groteszk látomás csöppet sem mulatságos, bánat fojtogat minket is, noha megjelent újra a komikus elem.

Az olvasó iránti kíméletből megállok itt. Az intellektuális játékok kedvelőinek azonban azt ajánlom, hogy ballagjanak csak tovább, mindenütt felfedezik ezt a vibrálást, az ellentétek szakadatlan harcát és megbékélését. A légvérlezitőbb feltételezést, amely szerint Jeszenyin halálát a tintahiány okozta, és a felszólítás, hogy

*Miért termeljünk
többet
az öngyilkosokból?
Fokozzuk
inkább
a tinta-termelést!*

— hamarosan a vers legmeghatottabb, legelismérőbb szavai el-lensúlyozzák:

*A nép,
e nyelvteremtő-mester
gyászolja
zengőszavú,
borissza segédjét.*

Így halad az ellentétek vonzásában-taszításában a vers a befejezésig, ahonnan már eltűnt Jeszenyin történelmi alakja. Az ódai szárnyalású sorok a költői hivatás bonyolult és szép közkázatát dicsérik. Az ellenpólus azért itt is jelen van, a hitvallás kimondatlanul a jeszenyini példával vitázik, miközben a dicsőhimnuszgyártók arcába dobja a kesztyűt. A polémia csak a vers végén válik ismét nyiltabbá. — Jeszenyin vérrel írott búcsúsora így hangzottak:

*Ebben az életben meghalni nem újság,
no de élni még kevésbé új . . .*

Eppen e sorok hatását akarta Majakovszkij semlegesíteni. Ezért versenyképesen hatásos variánsra volt szüksége:

*Ebben az életben
meghalni
nem nehéz.
Élni az életet
sokkal nehezebb.*

Abból az utolsó szintézisből azonban már hiányzik minden személyes él: se gyász, se gúny nem csendül ki a sorokból, a vita objektív színezetet kap. A megsemmisítendő sorokkal szemben, amelyeket egy nagy költő halála szentesített, nem használt volna a szarkazmus. Olyan tételre volt szükség, amely nyugodtan áll helyt magáért.

EÖRSI ISTVÁN